

Maatschappelijke routekaart voor het COVID-vaccin

Bericht aan het parlement

Deze maand meldten verschillende medicijnenproducenten dat ze vergevorderd zijn met het ontwikkelen van een coronavaccin dat voor meer dan 90% effectief is. Dit is een belangrijke stap op de technologische routekaart voor het vaccin. Daarnaast zal ook de maatschappelijke routekaart voor het vaccineren op orde moeten zijn. Dit vraagt om actie op vier punten.

1. Maak beleid om de internationale beperkingen rond het delen van kennis zo veel mogelijk op te heffen, door het vaccin als een publiek goed te zien.
2. Overweeg inspraak van burgers over de vaccinverdeling in Nederland.
3. Handel betrouwbaar als overheid: communiceer eerlijk over de veiligheid en effectiviteit van het vaccin, over wat burgers kunnen verwachten wanneer een vaccin op de markt komt en over afspraken met farmaceuten.
4. Zorg ervoor dat het vaccineren wordt ingepast in een brede exitstrategie waarin nieuwe en bestaande maatregelen op een slimme manier worden gecombineerd. Mogelijk zijn verschillende, complementaire vaccins nodig.

Inleiding

Op 9 november meldde Pfizer dat voorlopige onderzoeksresultaten laten zien dat het vaccin dat de farmaceut ontwikkelt – samen met het Duitse bedrijf BioNTech – voor 90% effectief is.¹ De wereld haalde opgelucht adem en de beurzen stegen.² Op 10 november maakte de Europese Commissie bekend dat ze, na een onderhandelingsproces, definitief overgaat tot de aanschaf van het Pfizer-vaccin, maar ook nog in gesprek is met andere partijen.³ De doorbraak van Pfizer, hoewel nog niet wetenschappelijk gepubliceerd en geverifieerd, is een belangrijke stap op de technologische routekaart naar het vaccin. Parallele ontwikkelingen bij andere bedrijven (zoals AstraZeneca en Johnson & Johnson), zorgen voor terugvalopties of aanvullingen, voor het geval het vaccin van Pfizer op ontwikkel- of opschaalproblemen stuit. Ook met deze bedrijven heeft de EU afspraken gemaakt. Met Moderna, het bedrijf dat een effectiviteit van 94,5% meldde, is de EU nog in gesprek.

Brede, wereldwijde aanpak voor exit uit de crisis

We zijn met Pfizer's vaccin een stapje dichterbij een uitweg uit de coronacrisis gekomen, zo lijkt het. Maar technologie, of het nu een vaccin of een corona-app is, draagt maar een deel van de oplossing aan. Het Rathenau Instituut boog zich sinds de start van de coronacrisis over prangende technologisch-maatschappelijke aspecten van de crisis, bijvoorbeeld in twee *Berichten aan het parlement*^{4,5} en twee artikelen.^{6,7} Onze directeur schreef mee aan een gezamenlijke verklaring van het *Internationaal Comité voor Bio-ethiek* van UNESCO en de *Wereldcommissie voor de Ethiek van Wetenschappelijke Kennis en Technologie*, waarin een beroep werd gedaan op overheden om bij de bestrijding van COVID-19 over politieke disputen, landsgrenzen en culturele verschillen heen te stappen, en gezamenlijk rekening te houden met ethische kwesties en mensenrechten.^{8,9}

In *Coronacrisis vraagt om zorgvuldig handelen en democratisch debat*, schreef het Rathenau Instituut dat de coronacrisis de zwakke punten van de gezondheidszorg in Nederland heeft blootgelegd, en dat de publieke gezondheidsinfrastructuur versterking nodig heeft om het virus op de lange termijn het hoofd te kunnen bieden. Het is belangrijk om te kiezen voor een pakket maatregelen met een balans tussen innovaties op het gebied van medische behandelingen, maatschappelijke maatregelen zoals verfijnde normen voor *social distancing* en technologische innovaties zoals apps. Een

---

¹ <https://www.pfizer.com/news/press-release/press-release-detail/pfizer-and-biontech-announce-vaccine-candidate-against>

² <https://nos.nl/artikel/2355894-beurzen-schieten-omhoog-na-nieuws-coronavaccin.html>

³ https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_20_2081

⁴ https://www.rathenau.nl/sites/default/files/2020-04/BAP%20De%20Corona-crisis%20vraagt%20om%20zorgvuldig%20handelen%20en%20democratisch%20debat_1.pdf

⁵ <https://www.rathenau.nl/sites/default/files/2020-08/Overwegingen%20naar%20aanleiding%20van%20Kamerbrief%20introduce%20Coronamelder.pdf>

⁶ <https://www.rathenau.nl/nl/kennisdereven-democratie/betrek-burgers-en-wetenschappers-van-allerlei-pluimage-bij-de>

⁷ <https://www.rathenau.nl/nl/digitale-samenleving/plannen-voor-coronamelder-vragen-om-verduidelijking>

⁸ <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000373115>.

⁹ Een mooi voorbeeld waarbij dat al in de praktijk wordt gebracht is COVAX, geïnitieerd door de WHO, CEPI en GAVI <https://www.who.int/initiatives/act-accelerator/covax>. COVAX is een platform van samenwerkende landen dat de ontwikkeling en productie van een groot aantal kandidaten voor een COVID-19-vaccinatie ondersteunt. De beschikbare doses zullen, in overleg worden verdeeld over alle deelnemende landen. EU-lidstaten hebben zich aangesloten bij dit initiatief, door 400 miljoen euro toe te zeggen.

app was volgens ons dus niet de kern van de oplossing, maar één van de beleidsopties uit dit pakket. Ditzelfde geldt voor de vaccinaties.

Wij schreven dat Nederland voorloper kan zijn bij het vinden van breed gedragen oplossingen om uit de coronacrisis te komen, mét inachtneming van publieke waarden en mensenrechten. Daarom was het belangrijk dat ook burgers en wetenschappers buiten het medische domein werden betrokken bij de exitstrategie, zoals juristen, economen, historici, ethici en psychologen.¹⁰ Dat zou ook het vertrouwen van de samenleving versterken in de gekozen maatregelen. En ook dit geldt voor de vaccinaties.

Een maatschappelijke routekaart voor het COVID-19-vaccin

Met de recente doorbraak voor het vaccin is flinke voortgang geboekt op de *technologische* routekaart. Daardoor wordt het des te urgenter dat onze overheid ervoor zorgt dat ook de *maatschappelijke* routekaart voor het vaccineren op orde komt. Voor een dergelijke maatschappelijke routekaart gebruikt het Rathenau Instituut inzichten uit de eerdere *Berichten aan het parlement* en artikelen die we schreven over de coronacrisis.

Bij het opstellen van een maatschappelijke routekaart moet aandacht zijn voor de volgende zaken.

1. Houd steeds scherp voor ogen dat technologie (in dit geval het vaccin) één aspect is van het totaal pakket aan oplossingen om uit de crisis te geraken.
2. Betrek burgers bij het introduceren van technologische oplossingen, zoals het vaccin. In het rapport *Wetenschap als strijdtoneel* schrijft het Rathenau Instituut dat het bij het opstellen van beleidsmaatregelen voor dergelijke maatschappelijke problemen niet voldoende is om burgers te *informer* over de wetenschappelijke feiten of uitkomsten uit onderzoek.¹¹ Het is ook belangrijk dat er openheid is over wetenschappelijke onzekerheden, ruimte voor een gesprek met burgers over hun zorgen en bezwaren, en de bereidheid om hun kennis te gebruiken. Daarbij hoort ook communiceren over het feit dat vaccineren slechts een onderdeel is van de exitstrategie.
3. Geef aan welke financiële, wetenschappelijke en diplomatieke samenwerking met nationale en internationale spelers nodig is voor het faciliteren van een solidaire, grootschalige vaccinatie (of andere technologie binnen de exitstrategie).

Dit *Bericht aan het parlement* bespreekt de maatschappelijke routekaart voor het COVID-19-vaccin aan de hand van de verschillende stappen in de ontwikkeling en toepassing van vaccins. Het verheldert die stappen en benoemt hoe de overheid de ontwikkeling en toepassing van vaccins daarbij zo goed mogelijk kan waarborgen, gegeven alle wetenschappelijke, ethische en maatschappelijke onzekerheden. De stappen zijn achtereenvolgens: publieke investeringen in *research & development* (R&D) voor de ontwikkeling van een vaccin, de periode van R&D voor een vaccin, veiligheidsonderzoek (*rolling review*), marktoelating, (eerlijke) verdeling van vaccinaties, zorgen voor vertrouwen en vaccinatiebereidheid en tot slot vaccins inzetten als

---

¹⁰ <https://www.rathenau.nl/nl/kennisgedreven-democratie/betrek-burgers-en-wetenschappers-van-allerlei-pluimage-bij-de>

¹¹ https://www.rathenau.nl/sites/default/files/Wetenschap_als_strijdtoneel_-_Publieke_controversen_rond_wetenschap_en_beleid.pdf

onderdeel van een succesvolle exitstrategie. De verschillende stappen lichten we hieronder toe.

Publieke investeringen in de ontwikkeling van een vaccin

Om er zeker van te zijn dat er voldoende doses beschikbaar zullen zijn zodra een vaccin is goedgekeurd, stelt de EU, namens de lidstaten, voor de onderzoeksfinanciering geld beschikbaar uit het *Emergency Support Instrument*.¹² Deze investering geldt ook als een aanbetaling op de eerste *batch* beschikbare vaccins. Sommige farmaceuten zijn met deze aanbetalingen al begonnen met het produceren van vaccins waarvan de effectiviteit nog niet bewezen is. Als die voorgefinancierde vaccins toch niet effectief blijken te zijn, is dit voor de lidstaten dus 'weggegooid' geld. Zo wordt een deel van het financiële risico overgeheveld van farmaceutische bedrijven naar de samenleving. Daarnaast zijn de afspraken die de EU maakt met farmaceutische bedrijven uit concurrentieoverwegingen geheim. In juli 2020 nam de Tweede Kamer unaniem de motie-Ellemeet aan, waarin ze de regering vraagt om de democratische controle op de uitgaven aan een COVID-19-vaccin te verbeteren en de Kamer zo spoedig mogelijk maximaal inzicht te geven in de gemaakte afspraken.¹³ Minister De Jonge geeft sindsdien regelmatig updates over gemaakte afspraken, zoals in de kamerbrief van 8 oktober 2020 over de aankoop van COVID-19-vaccins.¹⁴ Dergelijk transparantie is ook belangrijk om draagvlak bij de burgers te krijgen en te houden, zoals we verderop zullen bespreken.

Research & development in internationale context

Voor de bestrijding van een pandemie in een geglobaliseerde wereld, moet de hele wereldbevolking beschermd worden. In de eerste plaats om het wereldwijde leed als gevolg van corona te verminderen. Daarnaast is dat nodig om het internationale (vlieg)verkeer en de internationale markten weer op gang te krijgen. Ook in de productie van vaccins spelen (armere) lagelonenlanden een belangrijke rol. Het is dus deels ons eigen belang dat de hele wereldbevolking middels vaccineren beschermd wordt tegen het coronavirus.

Omdat vaccineren niet alleen ten goede komt aan de gevaccineerden zelf, maar aan de hele gemeenschap, en vaccineren op globale schaal de wereldbevolking kan beschermen, kunnen vaccinaties worden gezien als een zogenoemd *global public good*.¹⁵ Dit betekent dat vaccinaties ontwikkeld en verdeeld moeten worden onder voorwaarden van *non-exclusiviteit* en *non-rivaliteit*. Een *global public good* is voor iedereen beschikbaar, en als één persoon het consumeert, blijft er niet minder over voor anderen. Kennis kan worden gezien als *global public good*, omdat het door iedereen in dezelfde mate kan worden gebruikt zonder op te raken. Maar kennis wordt nu te vaak beschermd door intellectueel eigendom, waardoor het niet voor iedereen in dezelfde mate beschikbaar is. Vaccineren zien als *global public good*, houdt in dat beleidsmakers moeten faciliteren dat kennis breed beschikbaar is, en dat producenten over de hele wereld er gebruik van kunnen maken. Nederland kan daarop aandringen

---

¹² <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1597339415327&uri=CELEX:52020DC0245>

¹³ Kamerstukken II 2020-2021, 35 493, nr. 13

¹⁴ https://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/brieven_regering/detail?id=2020Z18265&did=2020D39476

¹⁵ Uit <https://developingeconomics.org/2020/07/16/the-use-and-abuse-of-the-phrase-global-public-good/>

in de EU, en hier concrete eisen aan verbinden in de onderhandelingen met farmaceuten.

Internationale samenwerking en het delen van kennis, intellectueel eigendom en data over het coronavirus en vaccins, zijn daarom belangrijk. In de motie-Ellemeet¹⁶ wordt de regering verzocht om in afspraken met farmaceuten, eisen te stellen aan de betaalbaarheid en toegankelijkheid van een COVID-19-vaccin en zich in te spannen om kennis, intellectueel eigendom en data te laten delen in de zogenoemde *COVID-19 technology access pool* (C-TAP). Nederland ondersteunt samenwerkingsverbanden die werken volgens de zogenoemde FAIR-principes, die kennis breed toegankelijk moeten maken, en ondersteunt ook de C-TAP. Maar minister De Jonge benadrukte dat het hierbij gaat om het *vrijwillig* delen van kennis, data en intellectueel eigendom, omdat verplichten mogelijk de investering van geld, kennis en expertise van private partijen remt.¹⁷ Ook in de vaccinatiestrategie van de EU¹⁸ worden bij de (voor) financiering geen concrete eisen gesteld aan het delen van kennis, data en intellectueel eigendom.

Dit leidt tot onze eerste aanbeveling.

1. Effen de weg voor het vaccin als *global public good*.

Nederland en andere landen moeten er alles aan doen om vaccinaties op een wereldwijde schaal beschikbaar te maken. Centraal daarin zijn het delen van kennis en data over het vaccin (en de productie en toedieningen daarvan), en ondersteuning in geld of expertise om deze kennis in te zetten om zelf vaccinaties te produceren en toe te dienen. Regelgeving rond bescherming van intellectueel eigendom staat dit in de weg. Beleid zou erop gericht moeten zijn de beperkingen rond het delen van kennis zoveel mogelijk op te heffen. De Nederlandse overheid zou hier het voortouw kunnen nemen.

Veiligheidsonderzoek (*rolling review*)

Het ontwikkelen van een nieuw vaccin duurt normaliter jaren. Dit proces doorloopt verschillende fases, van testen op dieren tot grote, klinische trials met tienduizenden proefpersonen. Omdat zeldzame bijwerkingen alleen aan het licht komen in grote groepen, kunnen de veiligheid en effectiviteit pas in de laatste fase worden vastgesteld.

Vanwege de impact van de huidige coronapandemie zetten farmaceuten, overheden en geneesmiddelenautoriteiten alles op alles om dit proces te versnellen. Daarbij worden de bestaande regels niet versoepeld, maar wordt het farmaceuten mogelijk gemaakt om fases versneld te doorlopen. Zo doen farmaceuten meerdere fases tegelijkertijd, of starten ze al een volgende fase voordat ze de uitkomsten uit de voorafgaande (helemaal) geanalyseerd hebben. In Europa gaat het Europees Medicijnagentschap (EMA) over de toelating van vaccinaties op de markt. Normaliter beoordeelt het EMA de veiligheid en effectiviteit van een vaccin of medicijn als het onderzoek helemaal is afgerond. Bij de ontwikkeling van het coronavaccin is echter sprake van een *rolling review*, waarbij het EMA direct over de schouders van de ontwikkelaars meekijkt. Het EMA is al begonnen met een *rolling review* van de vaccins die worden ontwikkeld door AstraZeneca, Moderna en Pfizer. Hierdoor kunnen deze vaccins sneller op de markt komen, zonder dat het EMA de regels en standaarden hoeft te versoepelen. Het is

---

¹⁶Kamerstukken II 2020-2021, 35 493, nr. 13

¹⁷https://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/brieven_regering/detail?id=2020Z09743&did=2020D21052

¹⁸https://ec.europa.eu/belgium/news/200617_eu-vaccines-strategy_nl

positief dat normaliter 'logge' autoriteiten een flexibele, meewerkende houding aannemen ten tijde van crisis. Snelle ontwikkeling is immers belangrijk. Het is ook belangrijk dat deze autoriteiten hierover goed communiceren naar burgers en bedrijven. Zo laten ze zien dat ze zorgvuldig en betrouwbaar handelen waar het gaat om veiligheid. Dit versterkt de vaccinatieberedheid. Hierop komen we later terug bij *rolling communication*.

Markttoelating

Op 23 september 2020 lichtte minister De Jonge de Tweede Kamer in over de COVID-19-vaccinatiestrategie.¹⁹ Daarbij werd duidelijk dat het kabinet is begonnen met het treffen van voorbereidingen om, zodra er een of meerdere vaccins op de markt komen, te kunnen starten met een vaccinatiecampagne. Zo is de Gezondheidsraad gevraagd een advies voor te bereiden over de verdeling van vaccins bij schaarste. Dit wordt half november 2020 verwacht. Het RIVM is gevraagd om na te denken over de opslag, distributie, registratie en het vaccineren zelf, en om hiervoor alvast voorbereidingen te treffen. Bijwerkingencentrum Lareb bereidt zich (samen met het RIVM en het College ter Beoordeling van Geneesmiddelen) voor op het bewaken van de veiligheid van de vaccins. Het kabinet werkt al sinds de zomer samen met het RIVM aan een communicatiestrategie rond de geplande vaccinaties.

Het kabinet staat dus in de startblokken om het vaccineren in gang te zetten, zodra een of meerdere vaccins worden toegelaten op de markt. Voor de stappen die volgen, is het echter belangrijk om al eerder in actie te komen of juist verder vooruit te kijken. Die stappen zijn: verdeling van vaccinaties, vaccinatieberedheid van burgers en inbedding in de bredere exitstrategie.

Verdeling van vaccinaties

Omdat het niet reëel is om ervan uit te gaan dat er direct voor iedereen een vaccin beschikbaar is, moeten er keuzes gemaakt worden over wie voorrang krijgt bij de verdeling ervan. Het kabinet heeft daarom aan de Gezondheidsraad gevraagd een advies voor te bereiden over de verdeling van vaccins bij schaarste. Dit wordt bemoeilijkt door een aantal onzekerheden: welke vaccins zullen uiteindelijk uit de 'race' komen als meest veelbelovend en voor welke groepen zijn deze het meest effectief? Er zijn verschillende afwegingen mogelijk: eerst de meest kwetsbare mensen, om deze te beschermen? Maar er valt ook wel wat voor te zeggen om te beginnen met gezonde mensen, waarbij vaccins vaak effectiever zijn. Bovendien maken jonge, gezonde mensen meer reisbewegingen waardoor ze met meer anderen in contact komen. Ze spelen dus een belangrijkere rol in de verspreiding van het virus. De keuzes zijn niet eenvoudig. Uit een notitie voor de ministerraad op 17 november 2020 blijkt dat het kabinet erover denkt om kwetsbare personen en zorgmedewerkers als eersten te vaccineren. Bij een tweede partij vaccins komen ook mensen met andere vitale beroepen aan de beurt.²⁰ Veel mensen zullen het ermee eens zijn dat het zorgpersoneel als één van de eersten aan de beurt zal zijn, maar wie volgen er dan? En sommige mensen uit voorrangsgroepen willen juist wachten met inenten zodat eventuele bijwerkingen aan het licht zijn gekomen.²¹ Deze keuzes moeten

---

¹⁹ Kamerstukken II, 2020-2021, 25 295 nr. 565

²⁰ <https://www.nrc.nl/nieuws/2020/11/16/notitie-kabinet-coronavaccin-eerst-naar-zorgmedewerkers-en-kwetsbare-groepen-a4020249>

²¹ <https://www.volkskrant.nl/kijkverder/v/2020/eerst-bang-voor-het-virus-nu-wantrouwig-over-het-vaccin-wat-beweegt-de-coronavaccinweigeraars~v408380/>

weloverwogen en transparant worden gemaakt, en burgers moeten inspraak krijgen in de verdeling van de vaccins.

Dit leidt tot onze tweede aanbeveling.

2 Zorg voor een democratische verdeling van de vaccins.

Geef volledige transparantie over de afwegingen waarop het verdelingsvraagstuk wordt gebaseerd. Nog beter zou zijn om democratische inspraak hiervoor te regelen, bijvoorbeeld door middel van een open (online) consultatie in Nederland, waarbij iedereen de mogelijkheid krijgt te reageren op het voorstel van de Gezondheidsraad.

Vaccinatiebereidheid (*rolling communication*)

Al voor de coronacrisis was er een kleine, maar zeer vocale groep *anti-vaxxers* die om verschillende redenen sceptisch staat tegenover vaccinaties. Volgens een onderzoek dat IPSOS en Nieuwsuur uitvoerden in november is 71% van de Nederlanders bereid zich te laten vaccineren tegen COVID-19, als er een goed vaccin beschikbaar is, 13% is niet daartoe bereid.²² Van de mensen die al negatief staan tegenover vaccinaties (8%), is 87% ook niet bereid om zich te laten vaccineren met een coronavaccin.

Afgezien van de samenzweringstheorieën die de ronde doen op sociale media, zijn er veel andere redenen om te twijfelen aan de coronavaccinaties. Ook door mensen die normaliter pro-vaccinatie zijn. Deze mensen twijfelen over vaccinatie tegen COVID-19 doordat in de communicatie over het vaccin de nadruk vaak ligt op de snelheid waarmee een vaccin ontwikkeld, getest en goedgekeurd kan worden. De speculaties van minister De Jonge dat sommige maatregelen mogelijk langer van kracht zullen blijven voor mensen die weigeren zich te laten vaccineren²³, zullen voor sommigen overkomen als een ‘vaccinatieplicht via de achterdeur’, wat de betrouwbaarheid niet lijkt te versterken.

Voor de vaccinatiebereidheid van burgers is het niet verstandig om te wachten met een communicatiecampagne tot het coronavaccin er al is. Juist in de periode hiervoor is er al veel te vertellen: het onderzoek is gaande, de eerste resultaten druppelen binnen en er is al veel bekend over de eisen en het proces voor markttoelating. Op basis van deze gegevens kan het gesprek worden aangegaan over de voor- en nadelen van vaccineren en de onzekerheden die er nog bestaan.²⁴ Het is cruciaal om ervoor te zorgen dat de betrouwbaarheid van het handelen van overheid, bedrijfsleven en wetenschap bij het ontwikkelen, testen en inzetten van het vaccin zo goed mogelijk wordt gewaarborgd. Het communiceren hierover mag niet worden verengd tot enkel informeren, zoals vaak gebeurt. De aanpak van de coronacrisis vraagt om een democratisch debat en het laten meedenken van burgers over de gekozen aanpak.^{25,26} Die aanpak bepaalt immers ieders leven.

---

²²http://content1b.omroep.nl/urishieldv2/127m237d88862baf2c32005f856dc4000000_c4f5ac6e5a02fc7a7293886e17c97a99/nos/docs/ipsos_Nieuwsuur_Vaccinatie_v1.0.pdf

²³<https://www.ad.nl/binnenland/minister-de-jonge-bepaalde-regels-gelden-wellicht-langer-voor-mensen-zonder-vaccinatie~a38416c8/>

²⁴ Hedwig ten Molder pleitte hiervoor in het radioprogramma *Dit is de dag* op NPO Radio 1 op 4-11-2020

²⁵<https://www.rathenau.nl/nl/kennisgedreven-democratie/betrek-burgers-en-wetenschappers-van-allerlei-pluimage-bij-de>

²⁶https://www.rathenau.nl/sites/default/files/Wetenschap_als_strijdtonel_-_Publieke_controversen_rond_wetenschap_en_beleid.pdf

Dit leidt tot onze derde aanbeveling.

3 Laat zien dat je betrouwbaar handelt, met rolling communication.

Net als bij een *rolling review* van veiligheidstesten, zal er bij de communicatie sprake moeten zijn van *rolling communication*. Met andere woorden: laat voortdurend zien dat de overheid en andere betrokkenen betrouwbaar handelen. Communiqueer transparant over de effectiviteit van de vaccins en de onzekerheden daarbij. Over de veiligheid van de samenstelling van de vaccins en over de gebruikte technologie bij de ontwikkeling. Over de gemaakte afspraken tussen overheden en bedrijven, bijvoorbeeld over octrooirecht en licenties, wie wat betaalt en wie eraan verdient. Benadruk niet alleen de snelheid waarmee het vaccin wordt ontwikkeld, maar ook de standaarden waaraan het onderzoek moet voldoen. Communiqueer nu ook al duidelijk over wat er gebeurt wanneer een vaccin wordt toegelaten op de markt, en maak duidelijk dat dit niet betekent dat alles meteen weer terug is bij normaal. Dit zorgt ook voor vertrouwen in de totale exitstrategie, ook als de eerste effecten van het coronavaccin tegenvallen.

Vaccins als onderdeel van een exitstrategie

Het Rathenau Instituut schreef in een eerder *Bericht aan het parlement* dat de app CoronaMelder niet de kern van de oplossing is, maar een onderdeel daarvan.²⁷ Dat geldt ook voor het vaccin. Bij het maken van beleid moet rekening worden gehouden met een mogelijk beperkte werking van het vaccin, het vertrouwen van burgers en het mondiale karakter van de pandemie. Dit vraagt om een langetermijnvisie en integraal beleid dat de samenhang tussen verschillende aspecten onderkent.

Het COVID-19-vaccin wordt vaak genoemd als dé uitweg uit de coronacrisis: zodra er een vaccin is, kunnen we weer terug naar het 'oude normaal'. En de eerste goedgekeurde vaccins worden al vanaf het einde van 2020 verwacht. Tegen de verwachtingen van veel experts in (die voorspelden dat de effectiviteit van een vaccin tegen COVID-19 in de buurt zal liggen van de 40 tot 60% effectiviteit van de jaarlijkse griepvaccins), lijkt het vaccin waarmee Pfizer deze maand naar buiten trad, op basis van de eerste beschikbare gegevens, 90% effectief te zijn. Dit positieve nieuws is een belangrijke stap naar een werkend vaccin. Er blijft echter nog veel onduidelijk, omdat het onderzoek nog niet is afgerond en ook de gegevens waarop de bekendmaking is gebaseerd nog niet zijn gepubliceerd.

Bescherming tegen ziekte is bovendien niet hetzelfde als bescherming tegen infectie. We kunnen daarom niet aannemen dat een vaccin dat voorkomt dat iemand ziek wordt (zoals het Pfizer-vaccin) even effectief is in het voorkomen van besmettingen en de verspreiding van het virus. Effectiviteit kan ook variëren tussen populaties. Zo is van het influenzavirusvaccin bekend dat dit minder effectief is voor ouderen dan voor jongeren. En een vaccin dat niet beschermt tegen besmetting, mag dan misschien niet bijdragen aan groepsimmunitet, het kan kwetsbare populaties wel beschermen tegen ziekte. Dit kan betekenen dat er meerdere soorten vaccins gebruikt zullen worden, met verschillende eigenschappen (met betrekking tot effectiviteit, bijwerkingen, productie,

---

²⁷ https://www.rathenau.nl/sites/default/files/2020-04/BAP%20De%20Corona-crisis%20vraagt%20om%20zorgvuldig%20handelen%20en%20democratisch%20debat_1.pdf

verspreiding, etc.) waardoor ze geschikter zijn voor gebruik in verschillende populaties. Het ontwikkelen van zo'n strategie waarin verschillende vaccins worden gebruikt voor verschillende populaties, zal tijd kosten. De resultaten van alle trials zullen immers niet tegelijk bekend zijn, maar één voor één binnendruppelen.²⁸

Als er een werkend vaccin is gevonden, betekent dat niet direct het eind van de crisis. Het kabinet heeft het RIVM gevraagd om voorbereidingen te treffen voor de verspreiding en toediening van het vaccin. Zo'n vaccinatiestrategie moet ruimte laten voor aanpassingen als er nieuwe vaccins op de markt komen. Dat is beter dan een volledige strategie bouwen rond het eerste vaccin dat beschikbaar komt. Bovendien mag de vaccinatiestrategie niet los staan van een bredere exitstrategie met andere maatregelen, zoals een beleid voor het intensief testen en opsporen van besmettingen en maatregelen om het aantal sociale contacten te verminderen. Het RIVM liet vorige week weten dat het zeker een jaar zal gaan duren om heel Nederland in te enten.²⁹

Dit leidt tot onze vierde aanbeveling.

4. Benut alle mogelijkheden voor een brede exitstrategie.

Richt niet alle pijlen op het (eerste) coronavaccin, maar denk na over een slimme vaccinatiestrategie waarin meerdere vormen van (gedeeltelijk werkzame) vaccins voor verschillende doelgroepen worden gebruikt.³⁰ Daarnaast blijft evident dat het vaccineren wordt ingepast in een brede exitstrategie met een combinatie van nieuwe en bestaande maatregelen (*social distancing*, sneller testen, zorgen voor voldoende zorgcapaciteit, zoals bedden op ziekenhuisafdelingen voor intensieve zorg, hygiënevoorschriften en educatie over gezondheid).

---

²⁸ Farmaceut Pfizer en het Duitse BioNTech maakten op 9-11-2020 bekend dat het vaccin dat zij ontwikkelen voor 90% effectief is. De lidstaten van de EU hebben een optie voor 200 miljoen doses van dit vaccin. Een nadeel is dat het vaccin bij min 70 graden bewaard moet worden. <https://www.volkskrant.nl/wetenschap/farmaceut-pfizer-coronavaccin-is-voor-90-procent-effectief~bf8593b9/>

²⁹ <https://nos.nl/artikel/2356330-rivm-heel-nederland-vaccineren-gaat-zeker-een-jaar-duren.html>

³⁰ Biochemicus en wetenschapsblogger Derek Lowe noemde dit een 'Patchwork quilt of efficiency' <https://blogs.sciencemag.org/pipeline/archives/2020/08/25/preparing-for-the-vaccine-results>

Relevante publicaties van het Rathenau Instituut

- 1 Rathenau Instituut (2020). [Bericht aan parlement: De coronacrisis vraagt om zorgvuldig handelen en democratisch debat.](#)
- 2 Rathenau Instituut (2020). [Longread: Betrek burgers en wetenschappers van allerlei pluimage bij de coronacrisis.](#)
- 3 Rathenau Instituut (2020). [Bericht aan het parlement: Overwegingen naar aanleiding van de Kamerbrief introductie "CoronaMelder".](#)
- 4 Rathenau Instituut (2020). [Artikel: Plannen voor CoronaMelder vragen om verduidelijking.](#)
- 5 Rathenau Instituut (2014). [Rapport: Wetenschap als strijdtoneel.](#)